

ZADNJA IZMENA

Connie Palmen

Prijateljstvo

II. 7

Jeseni leta 1977 sem dopolnila enaindvajset let in ta rojstni dan je bil povod za najsilovitejši spor, kar sem jih kadarkoli imela z Aro.

Zelo slabo se znam prepirati, toda potem ko sem bila prebrala *Kdo se boji Virginije Woolf*, se mi to ni več zdelo dobro znamenje. Če sva z Aro zares bili prijateljici in je najino prijateljstvo lahko prebilo vse, potem sva se morali znati tudi spreti, kakor George in Martha, tako da kričiš in vpiješ drug na drugega in da drugemu, če je treba, tudi prisoliš kakšno zaušnico. Ponoči in podnevi sem sanjerala o očarljivem obupu, nesramnem in nekaznovanem prizadevanju ran in metanju očitkov, nepoznani, nepredstavljeni intimnosti silovitega prepira.

Ta se je vnel med nama nekaj dni po mojem rojstnem dnevu in naredil me je vse kaj drugega kakor srečno.

Prav nenavadno je, da nekomu, ki ga imaš rad, ne moreš pripisati nobenih slabih namer.

Nikoli mi ni prišlo na misel, da bi pomislila, da Are na mojih zabavah za rojstni dan ni bilo zaradi česa drugega kakor zaradi dobronamernih razlogov. Bila sem prepričana, da je sprejela svojo od-

ločitev na temelju svoje dobrote in zaradi ostrega vpogleda v mojo naravo ter da je bila moja pokvarjenost, da sem si tako silno želela njene navzočnosti na svojih zabavah.

Samo bahati sem se hotela z njo. Hotela sem jo pokazati svojim prijateljem, da bi lahko na svoje oči videli, kako posebna je Ara, ter da bi se lahko prepričali, da ta prav posebna ženska nikogar drugega ni ljubila toliko kakor mene. Njena nedostopnost, molčečnost in neukrotljivost so bile meni v dobro, kajti vsakdo je z lahkoto spoznal, da je pri meni opustila vso to zlovoljnost in je torej imela drugo stran, ki sem jo poznala samo jaz, ki je ni pokazala nikomur drugemu kakor meni. Z njo sem želela požeti slavo.

Ara je gledala naravnost skoizme in je odločno, kakor koli sem že prosila in silila, ne da bi zato dvigala kaj hrupa ali da bi mi javno očitala, zavračala, da bi se pustila sposoditi za nekaj tako zahrbtnega. In potem ji nisem mogla le dati prav, temveč sem ji morala biti tudi še hvaležna, tako se mi je zdelo, ker me je tako dobro poznala, vedela toliko slabega o meni in mi vendar nikoli ničesar ni zamerila.

"Uživam te takšno, kakršna si," je pogosto dejala Ara in temu sem se morala vedno znova smejati.

Sama prav dobro čuti, da uporablja napačne besede, vendar se mi včasih zdi greh, da bi jo popravila, ker beseda, ki se ji je izognila, mnogo slabše izraža tisto, kar misli. Ara hoče najraje uporabiti pravilno besedo, torej to pač zanjo vnesem, vendar je po mojem mnenju to beseda, s katero se Ara ne more prav znajti, kajti nikoli je ne spravi dobro z jezika. Poleg: "Absorbiram te takšno, kakršna si," reče tudi: "Obsedam te takšno, kakršna si." Tudi sama se mora temu nenehno smejati in včasih jo sumim, da se namenoma zagovori, zato da bi me spravila v smeh.

Z roko na srcu mi je obljubila, da bo tokrat zvečer navzoča in da se bo pridružila tisti majhni družini prijateljev, ki sem jo povabila. Enaindvajseti je konec koncev poseben rojstni dan, je priznala, čeprav se ji je zdelo škoda, da so izbrali ravno enaindvajset za nekaj posebnega, kajti ni marala lihih števil. Zdela so se ji ostra.

"Poglej vendar," je rekla, "vsa liha števila so videti, kakor da se

lahko na njih zbodeš, soda števila pa ne, ta so mehka in okrogla."

Še najbolj je sovražila sedmico, ta se ti je z vseh koncev zarezala v meso, in trojka se ji je zdela razpolovljena osmica. Ko sem jo opozorila na to, da obstajajo tudi soda števila, ki so sestavljena iz ene sode in ene lihe številke, je dejala, da s parčki nima težav, ker se medsebojno zmeščajo.

Kot je gledala na številke, tako se ji je zdelo vse, kar je oblikovalo dvojnost, lepo. Dejala je, da je tudi telo narejeno tako, da je simetrično in da si lahko na desni strani našel vse, kar si imel tudi na levi strani.

"Kje je potem tvoje drugo srce?" sem vprašala.

Zgodaj zjutraj novembra 1977 me je prebudilo potrkanje po oknu spalnice. Obdana z meglo jesenskega jutra je stala tam sijoča Ara s polnim naročjem rož. V moje okno je metala kamenčke. Ura je bila šest.

"Čestitke, malček," je zašepetala, pa vendar sem razumela.

Zvečer so bili navzoči vsi razen Are. Okrog desetih je poklicala in dejala, da je bolna.

Prvič, kar sem jo poznala, ji nisem verjela.

Lagala je.

Kolikor mogoče sproščeno sem povedala svojim prijateljem, da je Ara bolna in da je ravnokar poklicala, da ne pride. Večina je ni še nikoli videla, zato pa toliko več slišala o njej. Med šolskimi odmori sem lahko pri mizi v jedilnici na dolgo in široko pripovedovala o Ari. Imela sem neukrotljivo željo, da sem venomer znova govorila o njej, o tem, kako posebna je. Zdelo se mi je, da vse moje praznovanje ne pomeni ničesar več in zato sem se začela obnašati prenapeto.

"Ne meni se preveč za to," je dejala moja mama, potem ko je prišla za mano v klet, tam sem hotela vzeti skledo s prigrizki. "Pusti vendar Aro pri miru, samo v žalost te spravlja."

"Že ima svoje razloge," sem rekla osorno.

"Kar ti imenuješ razlog," je rekla moja mama z nejevoljnim obrazom, "je čista ljubosumnost."

Šele potem ko sem Arino darilo, mavčni kipec sove, ki sem ga bila

dobila zjutraj, zvečer spet videla v svoji spalnici, sem se zavedela, da se mi zdi neokusna, dolgočasna, grda stvar. Odprla sem okno in sovo z vso silo zagnala v sosedov sadovnjak.

Razbij se! sem si mislila.

Tri dni se ji nisem oglasila, rekord. Moj zvezek se je do roba napolnil s kletvicami in očitki.

V malce mirnejšem razpoloženju sem lepo po vrsti zapisala svoje pritožbe, da bi ji enkrat za vselej lahko pojasnila, kaj me moti, ko jo bom znova videla. Prišla sem do sedemnajst.

Zjutraj četrtega dne me je poklicala. Naj pridem tisti večer na večerjo. Privolila sem, poskušala sem biti kolikor mogoče neprijazna, slišala sem njeno hihitanje zaradi neuspelega poskusa in bleda od besa sem odvrгла slušalko, ne da bi se poslovila.

Spori kakor v *Virginiji Woolf* so grozni in nimajo nobenega smisla. Tistega dne po obisku pri njej sem se komajda mogla spomniti, kaj vse sem ji rekla, zakaj sem, takoj potem ko je postregla z jedjo, odrezavo vstala, ona se je presenečeno dvignila, obstala sem naravnost nasproti nje, jo s stisnjenimi pestmi udarjala po ramenih, in ne da bi si oblekla plašč, stekla iz hiše. Od sedemnajstih pritožb sem izpljunila največ tri.

Dejala sem ji, da mi je čez glavo njenega sekiranja, da se mi je bila zlagala, da me je obravnavala kakor kakšnega psa, ki ga je treba izšolati, in me vadila s triki, ki jih nisem mogla spregledati in razumeti, da me je nenehno preskušala tako, da me je nagrajevala in kaznovala, ter da nikoli nisem zares razumela, zakaj, zakaj za božjo voljo sem zaslužila kazen, in da zaboga nisem eden njenih zaostalih psov, ki ga lahko naučiš raznih spretnosti, in da nikdar ne bom postala kakšna takšna slinasta, priliznjena žival, nikoli.

Več ne.

Doma, v postelji, je bila edina podoba, ki sem jo videla pred seboj, kako se Ara ukvarja z jedjo, kako pride iz kuhinje v sobo in ponosno postavi na mizo lepo skledo, ki jo je očitno pripravljala ves popoldan. Bila je moja najljubša jed, dušen zajec s slivami. Celo tačke je okrasila z zelenimi papirnatimi obročki.

Ko mi je nalagala na krožnik, se nisem mogla več obvladati ter sem zarohnela nanjo. Nobenega zalogaja hrane nisem vzela in poln krožnik sem pustila nedotaknjen.

Navsezadnje sem videla samo še tisti zapuščeni, zanemarjeni polni krožnik in zelene papirnate obročke pred seboj in počutila sem se ganjeno in hudobno, brezsrčno bitje, ki je zanikalo in odklonilo krožnik, ponujen z ljubeznijo. Kljub praznemu želodcu sem morala tisto noč trikrat bruhati. Nazadnje je prišel na dan samo še rumen žolč.

Ko sem spet zlezla v posteljo in zaprla oči, so mi prišli na misel le nori, prav posebno bedni spomini, ki so imeli vsi opraviti s hrano in z bolečino.

Teh imam veliko.

Makkie in jaz se igrava v skednju pri hiši starih staršev. Skedenj stoji malce na griču, slabih dvajset metrov od hiše. Moja stara mama je majhna in stara. V natikačih se vzpenja na grič. V roki ima dva kosa belega kruha, namazanega z maslom in s sirupastim sadnim namazom. Makkieju in meni ponudi vsakemu po en kos, a Makkie reče, da mu ni treba, da kruhkov s takšnim namazom nima rad. Stari mami pravim, da bom že jaz pojedla oba, da se mi zdi to krasno, kruh s sirupastim sadnim namazom. Deset minut pozneje tako močno vlečem Makkieja za lase, da jih na svoje presenečenje hip nato držim v rokah cel šop.

Willem ob prihodu domov pove, da je v menzi jedel najboljšo hrano, kar jih pozna: indonezijsko riževo pojedino.

Ko pride naslednji konec tedna domov, ima moja mama pripravljeno presenečenje: indonezijsko riževo pojedino. Kupila je vezano knjigo z recepti, iz najbolj oddaljenih trgovinic je nabrala začimbe in sestavine, tri različne vrste mesa je cele dneve marinirala, sekljala, rezala in dušila. Pravi, da si ne more predstavljati, da nam bo teknilo, saj se ji zdi, da imajo te stvari tako čuden vonj, po zatohlem in po ribah, pravi. Miza je polna skodelic, skledic in skled. Lepo je videti, kakor na fotografiji v knjigi, ki jo je bila kupila. Pravi, da zdaj lahko prijetno ves večer sedimo skupaj za mizo ob večerji. Čez pol ure so sklede prazne. Fantje vprašajo, ali smejo gledati *Studio Sport*.

Potem ko sem pojedla polovico očetovega sendviča, misli, da se mi zdijo njegovi sendviči slastnejši kakor moji. Zdaj vsak dan prihrani pol sendviča iz svojega zavitka za malico, da ga zvečer da meni. Ne drznem si mu reči, da to ni bil moj namen. Šele ko moja mama poseže vmes in reče, da si oče za nas trga hrano od ust, mu rečem, da ima mama prav in da mora sam pojedsti svoje sendviče ter da mu jih ni treba hraniti zame.

Soseda je spekla palačinke s češnjami. Potrka na vrata in izroči moji mami krožnik z velikansko palačinko. Nemudoma želim poskusiti košček, a mama mi z očmi da vedeti, da tega ne smem storiti. Ko soseda odide, mama zgrabi krožnik, pusti palačinko, da zdrsne v koš za smeti, ter krožnik umije. Reče, da soseda ni higienična. Pomiti krožnik moram nesti nazaj. Sosedu ne morem prenehati govoriti o tem, kako slastno je teknila tista njena palačinka, skorajda še slastneje kakor mamina, rečem.

Prvikrat ne grem k obhajilu. Očetu in mami, ko pridem domov, povem, da nisem vzela hostije. Vprašam, ali bi jima bilo zelo hudo, če za zdaj ne bi šla več v cerkev. Moja mama pravi, da ju to zelo žalosti, toda da se moramo glede tega odločati sami, da nas ne moreta siliti, da bi verovali.

Moj oče reče, da bom kdaj v življenju še zelo sama, da on to ve, in da takrat ne bom imela več nikogar, na kogar bi se lahko obrnila. Pravi, da se mu zdi ta misel neznosna. Poskušam reči, da se jima ni treba bati, da ima manj opraviti z vero kakor z obliko, v kateri se ta izraža, da hostije, ki je Bog, preprosto ne morem več spraviti po grlu, vendar se mi zdi mnogo pretežko in opustim misel na to, da bi jima to pojasnila. Rečem le, da jima ni treba biti v skrbeh.

V noči po mojem sporu z Aro sem se namenila, da njo, hišo staršev in vas zapustim. Ubogala bom nasvet in šla študirat na univerzo. Šla bom v mesto. Ne bom šla v univerzitetno mesto, kjer so stanovali moji bratje, hotela sem predvsem zelo daleč proč.

Za nekaj časa nočem v bližini imeti nikogar, ki bi ga ljubila.

Preden sem zaspala, sem ugotovila, da imam še pol leta časa, da Aro, svoje starše in svoje brate pripravim na svoj odhod. To se mi je zdelo kar dovolj.

Trdno sem odločena.

Oseba, ki me lahko ustavi, ne obstaja.

Tudi Ara tega ne more.

Nihče tega ne more.

V tednih potem, ko sem se bila namenila, da odidem, sem ponoči slabo spala, imela napade omedlevice in morala sem vstajati, da sem bruhala, kakor hitro sem legla v posteljo in nekaj minut ležala na hrbtu.

Medtem ko si nisem želela nič drugega bolj kakor to, da temu trapastemu razvoju dogodkov, tej bolečini gnezda, naredim konec, sem se počutila strahopetno, krivo, izdajalko, ki je zapuščala potapljajočo se ladjo in puščala vse na cedilu. Storilo me je bolno, če sem pomislila, da sem dvignila roke, da ne bom več videla, kako Christek še naprej rase, da mi ni uspelo, da bi staršem pokazala hvaležnost in osrečila svojo mamo, da bi prepričala Aro o svoji zvestobi, da bi bila Matthiasovo dekle, da bi izbrala poklic, ki bi ga imela zares rada, da bi fante naučila, kako morajo živeti.

Kakor hitro pri sebi odkrijem občutek vznemirjenja, veliko željo po prelomu, po tem, da bi šla kolikor mogoče daleč stran, po ravnodušnosti, po odkritjih, študiju, mestu, po biti sama, po nikoli več koga ljubiti, se sramujem in se trpinčim z neizmernim sočutjem do vsakogar, ki ostaja in za kogar mislim, da se sam ne more rešiti.

Ne da bi hotela, me pride mučit podoba našega hladilnika, kako lep da je in kako urejeno je v njem moja mama vse spravila. Misel na posodo v delu za meso me najbolj boli. Ko približam zoom na surovo šunko za mojega očeta, na salamo iz možganovine za Willema, kuhano šunko za Makkieja in fino prekajeno meso za našega Chrisa, spet začnem dvomiti in se vprašam, ali ne bi morala za vedno ostati pri njej.

Tistega jutra, ko želim izpeljati svoje prve priprave, da povem mami o svojih načrtih, jo najdem, kot pogosto, jokajočo. Sedi ob kuhinjski mizi in si skriva obraz v čajni prtiček. V desnem očesu ji je

počila neka žilica, veke ima rdeče in otekle in pod očmi ima temnomodre kroge. Venomer si dela skrbi. Ponoči spi samo tri ure. Grobo si s suhim prtičkom podrgne čez obraz in izpusti vrsto zatikajočih vzdihov, ko vstopim v kuhinjo.

"Kaj je narobe, mama?"

"Ah, nič, vse, ta grozni glavobol," reče moja mama. Njena usta se raztegnejo postrani. Želi si ure dolgo jokati, to vidim.

"Kar joči," rečem.

To tudi stori. Sedem ji nasproti, kakor vedno. Ne uspe mi, da bi se postavila poleg nje in položila roko okoli nje ali jo božala po hrbtu, saj vem, da se ji ne zdi prijetno, če se je dotikam.

"Kdaj jo bom že enkrat končno dobila?" vpraša moja mama, nikogar prav posebej.

Nekaj moramo storiti s tem bednim jezikom, me prešine. Jezik je kriv za to, saj povzroča zmote in zaradi teh zmot postanejo ljudje na smrt nesrečni, postane moja mama nesrečna. Dobiti in sreča ne spadata skupaj in najti in sreča tudi ne.

Ljudje, ki kar naprej čakajo na srečo, čakajo na nekaj, kar nikoli ne pride. Sreča ne leži na cesti, da bi se dala pobrati. To ni veliko, skrivnostno darilo, ki ga ima življenje na voljo za vsakogar in ga nekje skritega hrani zate, da ti ga v pravem hipu izroči, ker imaš pravico do njega. Nihče nima pravice do sreče.

V četrtr ure sem pomirila mamo, v tem sem zelo dobra. Moji mami lahko mirno rečeš, da ne sme imeti od življenja nobenih nestvarnih pričakovanj in da sreča ne leži nekje in čaka nanjo, temu prisluhne, četudi vse to govoričenje ne odvzame popolnoma njene žalosti. Redno ji ponudim v zameno nas, nas, mi, fantje in jaz. Zakaj potem ne more videti tega, kar ima, nas, mi, ki imamo njo in tatija tako radi. Nihče ni zasvojen z mamili. Saj ima vendar dobre otroke?

"Saj vendar vidim, da vi niste srečni," reče moja mama s svojo neusmiljeno, neprijetno poštenostjo, "saj mi vendar ni treba ničesar tveziti."

Res je, tega tudi ne morem.

O svojih namenih, da bom po izpitih odšla od hiše, se odločim začasno molčati. Morda pa prestavim ves ta odhod in ostanem v bliži-

ni, poiščem v eni ali drugi vasi v okolici službo kot učiteljica. Potem ima vsaj enega otroka pri kruhu. Mislim, da bi ji to dobro delo.

Ara je bila prva, ki sem ji povedala o svojih načrtih. Sedeli sva pri De Scherfu. Ni mi zamerila, da sem bila jezna zaradi njene odsotnosti na svojem rojstnem dnevu, ampak to, da sem zbežala stran.

"Tega se ne počenja z mano," je rekla. "Če je kaj med nama, potem moraš ostati tam, moraš si drzniti soočiti se s tem."

Dala sem ji prav.

"Kako veš," sem jo vprašala, "da je med ljudmi treba tako?"

"Nekaj takega čutim," je rekla. "Zaupam svojemu občutku."

Najin prepir je bil še preveč sveže v spominu, da bi ji ugovarjala, četudi sem to v preteklosti pač počela. Potem je pogovor venomer tekel o glavi in srcu in zakaj je ona z nekim ponosom sklepala, da sem jaz tam, kjer je ona venomer govorila o intuiciji in občutku, vedno govorila o analizi in mišljenju, kakor da bi bilo to manj, kakor da ne bi imela srca.

Srce je najbolj pregnetena, predelana, pomanjkljiva in ogoljufana mišica, ki jo imamo. Če je bil v našem stoletju kakšen organ človeškega telesa predmet goljufije in infiltracije, potem je to ta krvava črpalka. Ne razumem, da so ženske lahko ponosne na to, da veljajo za občutljive in intuitivne. Kadar to vsebuje le to, da same sebe lahko izmaknejo dolžnosti, da kaj razjasnijo in razložijo. Kakšno korist imaš od znanja, ki ga ne moreš prenesti? Kako moreš nekaj razumeti, če nikomur drugemu ne moreš pojasniti, kaj si razumel?

Srce in možgani morajo imeti povezavo, kajti znanje lahko boli in gani, in ljubezen je lahko začetek velikih spoznanj. Zdaj so prerezali zvezo med tisto mišico in glavo, in ne le da so srcu pripisali samostojnost, kakršne nima, temveč so ga tudi povzdignili do neba, polepšali in okrasili, ter ga nato z veliko varljivega pompa podarili ženskam. Tega nisem prav nič vesela.

Ne pustim se odpraviti z nesmiselnimi besedami.

Nobenega komplimenta mi ne daš s tem, da rečeš, da sem tako občutljiva.

Kakor hitro gledaš na srce kot samostojno in svojeglavo, ne moreš več videti, kakšna stroga, če je treba, skrajno osebna logika se skriva za tako imenovano strastjo ali občutkom, ki te popolnoma prevzame. Srce in možgani spadajo skupaj. Občutek je razumen in mišljenje je občutljivo.

Dokler Ara tega ni videla in je še naprej mislila, da je njeno srce njen najzanesljivejši svetovalec, nikoli ni mogla poseči v neusmiljeno logiko svoje lastne drame in svoje lastne sreče.

Molčala sem in prikimala. Opazila je, da sem hotela biti odpuščajoče razpoložena in da se nisem hotela znova pričkat o različnih mnenjih, toda za to mi ni bila hvaležna. Njena obrv se je spremenila v cirkumfleks. Naredila sem se, kakor da tega ne vidim. Želela sem ji povedati, da grem stran in da ne grem študirat v najbolj priročno ležeče mesto, ampak mnogo dlje stran, v mesto, kjer ne poznam nikogar.

Ker sem se čutila izzvano in razburjeno, sem želela svojo napoved napihniti, dramtizirati, hotela sem storiti, kakor da je to njena krivda, da grem stanovat daleč stran od nje, zdaj sem hotela, na kraju samem, da se moj odhod ujema s prelomom, enkrat in za vselej napraviti konec temu prijateljstvu, ki je bilo kakor vsa moja druga razmerja pretežko zame, preveč nemogoče, preboleče, premočno prepojeno z nerazumevanjem, nesporazumi in nezmožnostjo.

Tega nisem storila.

Prvikrat, odkar sem se seznanila s svojim najljubšim sovražnikom, sem spet naročila Cuba Libre. Po treh kozarcih sem ji zagotovila svojo ljubezen, ji rekla, da si ne bom nikoli poiskala kakšne druge prijateljice, in ji povedala, da moram stran.

"Ja," je dejala, "oditi moraš. Vedno sem čutila tako."

Od tistega dne, ko moji starši vedo, da zares odhajam, zbija moj oče skupaj mize in omare ter moja mama kupuje potrebne stvari zame: lonce in ponve, brisače, rjuhe, servis; drage stvari.

"Ne maram poceni krame," pravi. "Kupiti moraš najboljše od vsega," mi svetuje, "tudi sama sem vedno storila tako. Od česa dobrega dlje uživaš."

Smeje nalaga v zaboje.

"Saj se vendar ne boš poročila," pravi, "potem imamo to pač za tvojo balo."

Pri besedi bala se smeje. Meni, da mi prav nič ne pristoji.

Rada imam, kadar se smeje. Zahvalim se ji za vse, kar počne.

"Ja," pravi moja mama, "vi ste tudi lahko prav hvaležni. Želela bi, da bi bil kdaj kdo tako skrbel zame."

Nekajkrat me še poskuša odvrniti od moje odločitve. Potem pravi, da bi bila dobra učiteljica, da dobivam toliko pisem od otrok iz razredov, kjer sem na praksi, da se je ravnateljica šole v naši vasi že pozanimala, kdaj bom dokončala študij, zato ker pride neki razpis, da ne razume, zakaj zdaj še želim više, učiteljica je vendar za dekle krasen poklic, zakaj nismo zadovoljni s čim preprostim in hočemo v veliko mesto, se naučiti še več, da ona s svojim razumom ne more več slediti, da je to za ljudi, kakor sta ona in tati, vse le težko razumeti, da voljo do študija pravzaprav še pač lahko razume, ampak izbiro tistega mesta zares ne, da moram zdaj še izbrati prav tako nevaren kraj, dvesto kilometrov stran, da bi bilo precej bolj pomirjujoče, če bi šla študirat v najbližje mesto, kjer stanujejo fantje in kjer lahko skrbimo drug za drugega, a da ona pač lahko govori, kar hoče, da vendarle nima kaj reči o nas, ko se postavlja pika na i, tako pač storimo natanko to, kar smo si zabili v glavo.

Zjutraj na dan mojega odhoda me Ara spet prebudi z metanjem kamenčkov v moje okno.

"Proč greš," zašepeta, a vendarle razumem. Spodaj odprem zanjjo zadnja vrata naše hiše in nekaj minut se objemava.

"Je že dobro," pravi.

Nekaj nenavadnega slišim v njenem glasu. Ko dvignem glavo in jo pogledam, vidim, da so njene oči polne solz. Šele ta trenutek prodre vame, da Are še nikdar nisem videla jokati. Napolni me s strahom in ponosom.

"Medve vendar venomer ostaneva druga pri drugi," pravim.

"Ja," reče, "to vem."

Globoko zajame zrak in si hitro opomore.

Pravi:

"Malce pazi, malček, tam zunaj v tisti džungli."

"Ne boj se," rečem, "spadam med zveri."

Prevedla in spremno opombo napisala **Tanja Mlaker**

Connie Palmen (1955) je brez dvoma najpomembnejše odkritje zadnjih let v nizozemski književnosti. Študirala je nizozemski jezik in književnost ter filozofijo. Njeno odkrito avtobiografsko prozo zaznamujeta strast do vsakdanjega filozofskega kramljanja ter pretanjen čut za jezik. Problem jezika oziroma ubeseditve stvari in dogodkov je v romanu *Prijateljstvo* (De Vriendschap, 1995) še prav posebno navzoč. Roman predstavlja kup vsakdanjih raznolikosti ter dogodkov v dolgoletnem tesnem prijateljstvu med drobno in v jeziku izredno spretno Catherino Buts ter Barbaro Callenbach, ki je močne postave in ima bralne motnje. Njuno prijateljstvo se prebija skozi tri življenjska obdobja: prva najstniška leta, ki so opisana v prvem delu romana *Stvari in besede*, dvajseta, naslovljena z *Jesti in piti*, ter tako rekoč zrela trideseta, ki jih očitno najbolj zaznamujeta *Delo in ljubezen*. Na prvi pogled sta prijateljici druga drugi nasprotni pol, prijetno izkoriščata to prednost in skupaj sestavljata enoto, vendar se morata sčasoma soočiti in se sprijazniti s tem, da Ara ni neke vrste nadomestilo za Kitino telo in Kit za Arin razum. *Prijateljstvo* torej ni samo roman o razumu in srcu, o ljubezni in življenju, temveč tudi o odraščanju in dozorevanju dveh deklet. V svojem prvencu *Zakoni* (De Wetten, 1991) opisuje pisateljica dozorevanje osrednje osebe, študentke, glede na odnos do moških. Roman je mogoče brati tako kot niz nenavadnih ljubezenskih zgodb kot tudi kot neke vrste razvojni roman protagonistke. V sedmih letih junakinja sreča sedem različnih moških: astrologa, epileptika, filozofa, duhovnika, fizika, umetnika in psihiatra. Vsak izmed njih po svoje razume in razlaga svet, a junakinja v želji dojeti svet in sebe znotraj njega venomer ostaja na pol poti, zbegana zaradi nezmožnosti enopomenske razlage. Vsak izmed moških s svojo zgodbo potentakem osvetli osrednji lik iz druge perspektive, ta pa se konec koncev vendarle sprijazni s svojo usodo, nerazložljivo in neujemljivo. Romana sta si prislužila marsikatero književno nagrado doma in na tujem, nazadnje je roman *Prijateljstvo* dobil nizozemsko nagrado AKO 1995. Prevedli so ga v nekaj svetovnih jezikov.